

PROVOZ LETNÍHO SÍDLA CÍSAŘE FERDINANDA V. DOBROTIVÉHO V PLOSKOVICÍCH

MARTIN ASCHENBRENNER

Obr. 1. Zámek Ploskovice – pohled ze zahrady. Pohlednice vydaná nakladatelstvím J. J. Schweizera v Litoměřicích a odeslaná v roce 1913. Sbírká autora.

Během 17. století vytvořil rod vévodů sasko-lauenburských v Čechách rozsáhlé dominium, které mělo v zásadě dvě části – jednu ve středních Čechách, druhou v severních Čechách, kde to byla především panství Zákupy a Ploskovice, k němuž byla přičleněna také Horní Police. Po vymření rodu patřila tato panství vévodům bavorským a na počátku 19. století výměnou přešla na Habsburky. Na základě složitých smluv z doby Vídeňského kongresu se stala koncem roku 1847 (do zemských desek zapsáno roku 1849) soukromým majetkem císaře Ferdinanda I./V. Dobrotivého a jen si po své abdikaci v roce 1848 a přesídlení do Prahy zvolil na těchto svých statcích dvě letní sídla – zámky v Zákupích a Ploskovicích. Obě sídla bylo však nutno nově vyzdobit a zařídit. Ploskovický zámek si kvůli svému stavu, ale hlavně proto, že byl příliš malý, vyžádal mnohem delší čas k úpravám než zámek v Zákupích. Císař Ferdinand a jeho manželka císařovna Marie Anna proto uskutečnili svůj první letní pobyt v Ploskovicích až v roce 1854.¹

¹ O vývoji celého dominia zejména Jaroslav HONC, *Ředitelství státních lesů a statků. Ředitelství císařských statků 1848–1918* (inventář archivního fondu, strojopis), Praha 1961. O císaři Ferdinandovi, zejména v souvislosti s jeho nemocemi, Gerd HOLLER, *Ferdinand I.*, Praha 1998.

Rekonstrukci zámku byla pozornost věnována již v té době,² malířskou výzdobu Josefa Navrátila podrobně popsal v roce 1938 Josef Polák.³ Stavební vývoj zámku, v němž rekonstrukce z poloviny 19. století pochopitelně zaujímá důležité místo, podrobně zachycuje stavebně historický průzkum z roku 1990.⁴

O zařizování zámku a výsledné podobě jeho interiérů psal autor tohoto příspěvku v *Monumentorum custos* v roce 2010. Pobytům císaře Ferdinanda na obou jeho letních sídlech a jejich úpravám se věnoval v katalogu k výstavě Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby, která proběhla v roce 2012 na Pražském hradě, a tamtéž byla opět věnována pozornost přestavbě ploskovického zámku.⁵ Zde navážeme na článek z roku 2010

² P. WLASTENSKÝ, *Ploschkowitz*, Libussa, 1857, s. 341–347.

³ Josef POLÁK, *Činnost umělecké družiny Josefa Navrátila v Zákupích a Ploskovicích v letech 1850–1853*, *Umění*, č. 11, 1938, s. 414–438.

⁴ Petr MACEK – Pavel ZAHRADNÍK, *Ploskovice, okres Litoměřice, stavebně historický průzkum zámeckého areálu*, Praha 1990, strojopis.

⁵ Martin ASCHENBRENNER, *Císař Ferdinand na svých letních sídlech v Zákupích a Ploskovicích*, in: Jaroslav SOJKA (ed.), *Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby*, Praha 2012, s. 35–49. Jaroslav SOJKA, *Přestavba zámku v Ploskovicích a stavitel Jan Bělský*, in: Jaroslav SOJKA (ed.), *Ferdinand V. Dobrotivý a umění jeho doby*, Praha 2012, s. 262–265.

Obr. 1. Klíka u dveří do pokojů císařovny komory. V rozpočtech hlídače pokojů se obvykle vyskytuje „udržování kování oken a dveří v čistotě“. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

a budeme se zabývat provozem zámku, neboť k tomuto tématu se dochovaly zajímavé materiály, totiž měsíční rozpočty zámku a zahrad.

Podle nejvyššího rozhodnutí císaře Ferdinanda z 28. prosince 1853 byl zámek v Ploskovicích včetně tamějších budov určených pro dvůr, zahrad a skleníků podřízen přímo úřadu jeho nejvyššího hofmistra, i když formálně byli příslušní zaměstnanci stále vedeni pod správou statku a jí také vypláćeni. Zámecký hlídač pokojů a dvorní zahradník měli 20. každého měsíce vypracovat, nechat potvrdit ředitelem statku a zaslat úřadu nejvyššího hofmistra ke schválení rozpočet, teprve pak se mohly rozpočtované práce provádět a propláćet.⁶

Pro sondu do provozu zámku byl zvolen rok 1854, kdy císař poprvé pobyl v Ploskovicích jako na letním sídle, a pro srovnání rok 1859. Z těchto let se totiž zachovaly rozpočty v relativní úplnosti.⁷

⁶ Národní archiv Praha, Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků v Praze 1848–1914, inv. č. 328, kart. 649, opis Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Ploskovice, i. č. 697, Dominicale XVIII, kart. 429.

⁷ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Ploskovice, i. č. 697, Dominicale XVIII, kart. 429. Všechny rozpočty zámku a zahrad, které jsou zpracovány v tomto příspěvku, se nacházejí pod uvedeným inventárním číslem a v uvedeném kartónu. Nadále proto budou uvedena pouze data příslušných rozpočtů a dopisů, bude-li to nutné, bez dalšího odkazu.

Samotný zámek měl na starosti „hlídač pokojů“, jímž byl od 1. srpna 1852 Franz Ullmann. Ten tedy sestavoval jednotlivé měsíční rozpočty. Ve všech měsíčních rozpočtech uvádí nejprve výčet prací, které je třeba vykonat, a k nim počet nádeníků, jichž je k tomu třeba, s jejich platem, dále plat hlídače, popř. nočních hlídačů, částky za praní ručníků, utěráků, prostěradel apod., popř. také částky potřebné k nákupu různého nářadí či materiálu.

Nejprve věnujme pozornost roku 1854. Kromě hlídače pokojů dostal zámek v srpnu, nebo v září ještě jednoho stálého zaměstnance, a to podomka (jeho prvním úkolem bylo navoskovat podlahy). Kromě toho byli na zámku zaměstnání dva nádeníci, kteří zajišťovali především úklidové práce celého zámku, a to dvakrát týdně (včetně čištění kování oken a dveří, vyklepávání nábytku a matrací), a hlídač Wenzel Holzan, k němuž od července přibyl dva hlídači noční. Zatímco nádeníci pracovali pouze v pracovních dnech, hlídač měl službu stále. Nádeníkům se plat zvýšil v době pobytů císaře a jeho dvora (červen a říjen). Po ukončení těchto pobytů byly najaty dvě nádenice k velkému úklidu místností dvorních provozů (dvorní kuchyně, cukrárny, stolní komory a sklepa) a dalších prostor, v červnu na deset dní, v listopadu na osm dní.

Zřejmě již v roce 1853 byla dokončena většina prací v ploskovicím zámku, takže počátkem roku 1854 byl v zásadě připraven pro první pobyt císaře Ferdinanda a císařovny Marie Anny, chyběly jen některé části zařízení jako oltářní obraz či biliárový stůl. Probíhaly však ještě dokončovací práce, a tak se v lednu a v únoru uvádí úklid nepořádku po tesařích. V lednu–březnu a v prosinci bylo povinností nádeníků uklízet také sniž od pavilonu, z galerií, které se připínaly z obou stran k zámku, a z okapů. V březnu se navíc uvádí čištění žumpy u pavilonu a vyklepávání starého zámeckého nábytku. Zajímavá je položka za dřevěné uhlí na vysušení vlhkých skvrn na zdi. Od dubna místo odklizení sněhu přibyl zmetání galerií, v zimě zavátých sněhem. Tehdy také bylo nutno vyvěsit, vyčistit a znovu zavěsit okna (171 dvojitých oken, 27 skleněných dveří a 18 „horních světlíků“ – Oberlichten) a na tuto práci mělo být zvlášť najato na 16 dní šest nádeníků. Tato „akce“ se však uskutečnila až v květnu, protože v dubnu zámek ještě pokrývala nouzová střecha a bylo málo světla. Při podzimním pobytu dvora nebyla schválena položka na zvláštní nádeníky k přenášení zavazadel, a tak oba nádeníci museli obstarat i tyto práce stejně jako topení v pokojích. Po odjezdu dvora se vedle obvyklých položek za praní ručníků či utěráků objevují také položky za praní ložního prádla císařského doprovodu.

V roce 1859 zůstali pracovníci stejní jako v roce 1854, ale je zde patrná tendence k úsporám. Pro první tři měsíce roku je totiž uveden pouze jeden nádeník a po odjezdech dvora se na velké úklidy již nenajímaly zvláštní nádenice. Jen jeden nádeník (Wenzl Tausche) byl přijat navíc na duben, tj. na dobu před příjezdem dvora. Platy nádeníků se opět v době císařova pobytu

Obr. 2. Kliky u oken. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

zvyšovaly. Je patrný větší objem prací v březnu–dubnu (květnový rozpočet není zachován) před příjezdem dvora. Objevují se položky na řepkový olej ke svícení ve světnici hlídačů a každé čtvrtletí stromový olej k mazání obojích zámeckých hodin.

Teprve v červnu a červenci se mezi pracemi obou nádeníků objevuje výměna zimních oken za žaluzie. V souvislosti s pobytem císaře a jeho dvora pak měli opět přenášet zavazadla.

V rozpočtech za oba roky jsou důležité položky za platy nádeníků a podrobný rozpis jejich prací, protože při využití jiného materiálu se tito nemusí objevit a naše závěry týkající se počtu zaměstnanců nutných na udržování zámku by pak mohly být značně zkreslené. Na rozdíl od Zákup tu nezaznamenáváme zvláštní nádeníky na čištění lamp, avšak je možné, že se zde, podobně jako v Zákupech, vykazovali zvlášť se spotřebovaným olejem⁸ a tyto seznamy se nedochovaly, nebo zatím nebyly objeveny. Pouze v prosinci 1859 se podle rozpočtu hlídače pokojů měly čistit lampy, jejich cylindry i skleněné koule (k tomu nakoupen tzv. říční papír), psací náčiní a mosazné svícný.

Dvorním zahradníkem v Ploskovicích byl od roku 1840 Franz Fritsch. Podobně jako hlídač pokojů sestavoval tento dvorní zahradník rozpočty zahrad.⁹ Opět zde tedy porovnáme roky 1854 a 1859. Pro první z těchto roků není dochován rozpočet za listopad.

⁸ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Zákupy, inv. č. 626, korespondence zámecké inspekce (1850–1865), kart. 852. Do formulářů se tam přesně vykazovaly druhy (Argandovy, obyčejné) a velikost lamp se spotřebou oleje a k tomu vyčíslení nákladů, mezi nimi také plat čistících lamp. Tyto lampy se používaly na chodbách, schodištích, záchodech, v některých dvorních provozech, kancelářích a dvorní stáji. Náklady v jednotlivých měsících dosti kolísaly, v roce 1859 byly např. za červenec celkem 369 zl., za srpen 552 zl., za září 642 zl. Je tedy vidět, že náklady na toto svícení byly značné, jistě proto se tak pečlivě sledovaly (spolu s výkazy je dochováno také několik inzerátů na lampy vystřihovaných z novin). Plat čistících lamp z toho činil 2–5 zl. měsíčně.

⁹ SOA Litoměřice, pobočka Děčín, Velkostatek Ploskovice, i. č. 697, Dominicale XVIII, kart. 429. Rovněž tyto rozpočty se nacházejí pod stejným inventárním číslem a ve stejném kartónu, proto nadále uvádíme pouze v závorkách v textu data jednotlivých dopisů.

Rozpočty zahrad pro rok 1854 jsou mnohem obsáhlejší než rozpočty zámku. Dvorní zahradník totiž nejen sepsal seznam pomocníků, nádeníků a potřeb, které je třeba nakoupit, ale vždy také vysvětloval současnou a prognózoval budoucí situaci, a tím zdůvodňoval své požadavky.

Od ledna do března 1854 se dvorní zahradník věnoval vždy nejprve podrobně skleníkům (Glashäuser) a pak pracím v zahradě. V lednu (9. 1.) se obsáhle rozepisuje o tom, že oba skleníky (v textu se mluví také o oranžérii, ale není jasné, zdali se tím myslí jeden ze skleníků) ještě nejsou dohotoveny (buď se tedy podstatně opravovaly, nebo se stavěly zcela nové), např. okna ještě nejsou zakytovaná, a proto je problém udržet v nich potřebnou teplotu. Tím zdůvodňuje požadované množství dříví, které si částečně byli schopni zajistit výřezy v zahradě, a uhlí. Žádá plat pro dva pomocníky a dva výpomocné pomocníky. Zvlášť potom píše o truhlících na rozmnožování a teplém skleníku (Vermehrungskisten und Warmhaus). I v tomto případě uvádí položky na topení. Jednalo se tedy patrně o zvláštní prostor. Pro něj dvorní zahradník počítal s jedním výpomocným pomocníkem a jedním nádeníkem. Pro zahradu bylo třeba opravovat nářadí a vyrábět různé pomůcky (bedny na pěstování mladých květin, tyčky ke květinám, poklop k zastínění truhlíků k rozmnožování rostlin a záhonů s mladými květinami, slámové pokrývky k ochraně záhonů před zimou). Ale i v zahradě samotné se měly podniknout některé práce (vyfázování starých keřů, sbírání suchého dřeva, práce s hnojem a kompostem apod.). Na to navrhoval devět pracovníků. V zahradě měl pracovat také hlídač, který by hlídal park mimo pracovní dobu zahradního personálu, tj. i v noci a o nedělích, a měl v této době také vytápět skleníky. Protože tato služba byla považována za těžkou, obzvlášť v zimních měsících, střídali se v ní dva muži. Celkem logicky se na konci poznamenává, že při práci v zahradě působí příliš mnoho okolností, zejména počasí, než aby bylo možno vše předvídat a napláňovat. Žádal o povolení nákladů na navážení štěrku a zeminy, zejména do nově založené části parku, z níž třetina je ještě bažinou, tudíž se tamtudy dá jezdit pouze v mrazech. Počítal zde se 30 pracovníky. Rozpočet na tyto práce podal zvlášť, ale ještě nebyl potvrzen. Dovídáme se také, že pro zahradu byly určeny zvlášť dva potahy.

Měsíční rozpočet se zprávou dvorního zahradníka vyvolal, na rozdíl od rozpočtu hlídače pokojů, nesouhlas nejvyššího hofmistra hraběte Karla Bombellese s mnoha položkami (17. 1.). Především se mu zdál velmi přemrštěný žádaný počet pracovníků. Argumentoval tím, že v Praze stačí na jeden velký skleník jeden pomocník a na dva skleníky jeden nádeník, který je schopen oba skleníky zásobovat vodou a otopem. Tvrdí proto, že mohou obstarat „tři pomocníci a dva nádeníci skleníky, truhlíky k rozmnožování rostlin a teplý skleník“. Nejvyšší hofmistr dále nařídil používat k vytápění skleníků méně dřeva a více uhlí. Nesouhlasil také s výší platů zahradnického personálu, neboť jej porovnal s výší platů v pražské císařské zahradě. V této souvislosti uvádí, že

Obř. 3. Vestibul. K dalším povinnostem nádeníků patřilo „zametání chodeb, schodišť, vestibulu, galerií, zahradního schodiště“. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

stejně jako v Praze musí i v Ploskovicích stačit jeden vrchní pomocník (toho jsme však v rozpočtu nenašli). Dřevo a tyčky byly nakoupeny s velkým ziskem v Praze, a pokud by se nákup ukázal jako nevýhodný, mohou je podle nejvyššího hofmistra, stejně jako další potřebné věci, dělat pracovníci během dlouhých zimních večerů. Povolil pokračovat v pracích na „vysušení bažinaté části zahrady proti býčkovické bráně vpravo“. Nejvyšší hofmistr dále upozornil, že zahrada při prvním pobytu císaře a císařovny nemusí být již zcela hotova. Císař je totiž zvyklý udělit příkazy až na místě podle situace.

Rozpočet dvorního zahradníka na únor (19. 1.) se minul s dopisem nejvyššího hofmistra. Objevují se zde proto stejné počty zaměstnanců jako na leden (pro skleníky – Glashäuser dva výpomocní pomocníci a dva zahradní dělníci a pro truhlíky na rozmnožování a teplý skleník jeden výpomocný pomocník a jeden nádeník). Další pracovníci se zde však již nevyskytují.

Dopis je jinak opět velmi obsáhlý. V úvodní poznámce u skleníků uvádí, že díky mírnému počasí se v lednu ušetřilo za topení, ale protože se neví, jaké bude počasí v únoru, navrhuje stejné položky na otop (osm sáhů dřeva a 30 centů uhlí).

Jako další položky uvádí rozpočet: shnilé kůly u akáciových stromů v prostoru hospodářského dvora (zřejmě

se mají nahradit), několik set vysoko- a polokmenných a nízkých růží, které se sázejí do květináčů, a 800 jirín, rovněž v květináčích, proto se také uvádí položka za květináče. V polovině, nebo na konci února, podle počasí, chtěl již založit pařeniště a pro něj do rozpočtu uvedl položku za koňský hnůj (18 fůr po 1 zlatém). Opět se zde objevují částky na hlídání a za osvětlování místnosti zahradnických pomocníků jako v lednu, dále pak košťata k úklidu ve sklenících a oprašování jejich oken.

Dvorní zahradník dále konstatuje, že císaři se při loňské návštěvě u knížete Rohana na Sychrově zalíbily volně stojící stromy a popínavé rostliny na zdi jako dekorace a nařídil opatřit sortiment takových popínavých rostlin pro zahradu v Ploskovicích. Dále si císař přál opatřit kruhový záhon „*Rhododendronu pondicum*“, jaký viděl v (zámecké ?) zahradě v Doksech, především pak se mu ale líbila malá partie tmavě modrých hortenzií v ploskovicke zahradě „u velké lípy blízko pivovaru“ a nařídil vytvořit velkou partii těchto hortenzií. Dvorní zahradník se pak obecně vyslovuje, že k tomu, aby zahrada odpovídala svému účelu, je třeba nakoupit mnoho kvetoucích rostlin, resp. jejich semen. Následuje seznam nákupů, vyplývajících z předchozího: popínavé rostliny, okrasné rostliny, 60 kusů rododendronu, 60 kusů hortenzií, nový sortiment jirín a různé jednoleté rostliny. Protože podle

Obr. 4. Pozůstatek jednoho ze skleníků v ploskovické zahradě. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

císařova rozkazu se má „*zed eskarpy v dolní zahradě*“ opatřit popínavými rostlinami, musí vedení stavby opatřit kvalitní latě. V následující části dvorní zahradník velmi obsáhle popisuje již zřejmě navržené práce, které by měly vést k rozšíření zahradních ploch.

V závěrečné části žádá o povolení vybrat pro zahradu keře z těch, které nabízí hostivický zahradník Ritschel,¹⁰ a pak hovoří o dalších nových zahradních plochách, ale rozpočet na ně prý byl zaslán zvlášť, protože není možné jej s ohledem na nepředvídatelnost počasí vypracovávat na jednotlivé měsíce. Žádal prorazit vjezd „*u aleje blízko pily, kde se nacházejí východy (Ausgangthüre), aby se ušetřil čas při vození bahna*“.

I únorový rozpočet dvorního zahradníka vyvolal potřebu nejvyššího hofmistra hraběte Bombellese se k němu obsáhle vyjádřit (30. 1.). Konstatoval, že dvorní zahradník Fritsch dosud nepochopil své postavení ani výdaje. Především zakázal vytvářet nové zahradní plochy, dokud o nich sám na místě nerozhodne. Měla se jen vysoušet bažina, o níž byla řeč v lednu. Dvorní zahradník byl vyzván, aby zaslal seznam rostlin nacházejících se v ploskovické zahradě. Na polovinu byla snížena položka na popínavé rostliny s odůvodněním že „*mnoho jich nesnáší zimu a jsou většinou jednoleté*“, sděluje, že popínavé rostliny, které si císař Ferdinand vyžádal ze Sychrova, se nyní pěstují v Zákupech. Rododendronu se může dodat 30–40 kusů z pražské zahrady a kromě toho je tam k dostání za podstatně nižší cenu, než se kterou počítá ploskovický dvorní zahradník. Stejně tak měly být z pražské zahrady dodány hortenzie v počtu 20–30 kusů. Jiřiny pak mohou být nakoupeny „*v Bubenči u Braula*“, kromě toho píše, že může snadno opatřit semena dýní. Návrh na 800 kusů jiřin považoval nejvyšší hofmistr za plýtvání penězi a místem a žádal dvorního zahradníka, aby mu popsal, kde je chce pěstovat. O semenech dalších rostlin se vyjádřil, že je možno je koupit za mnohem nižší částku, než se uvádí v rozpočtu.

¹⁰ Hostivice byly rovněž jedním z velkostatků císaře Ferdinanda.

Místo 198 zlatých tak povolil pouze 80 zlatých. V závěru vyzval zahradníka, aby psal méně slov a více nechal promlouvat čísla.

Dvorní zahradník reagoval tentokrát dopisem (9. 2.), kde se nejdříve omluvil za svou únorovou zprávu, neboť, jak jsme již uvedli, nevěděl v době, kdy ji psal, ještě o předchozím dopise nejvyššího hofmistra. Pak vysvětlil některé záležitosti. V případě rododendronu měl na mysli „*křovitý, dobře rozvětvený exemplář, přinejmenším 4–6 stop vysoký*“, aby mohl být ihned zasazen na odpovídající místo, takový se však v císařské zahradě v Jelením příkopu nenachází; menší exempláře má po ruce, takže žádal nejvyššího hofmistra, aby rododendron neposílal, neboť by tím vznikly zbytečné výdaje. V případě jiřin měl na mysli nové druhy, které ještě nejsou v prodeji, zatímco Braul v Bubenči má takové, které v Ploskovicích již jsou. Nákup chtěl uskutečnit proto, aby se sem získaly jejich nové druhy. Ze zdejší zásoby se jich prý dá pořídit 8000 (!). Co se týče semen, má nějaká vlastní, a to „*z první ruky*“ z Erfurtu (konávaly se tam zahradnické výstavy), zašle jejich seznam, aby se nekupovala tatáž.

Další dopis nejvyššího hofmistra (18. 2.) je již mírnější, vyzývá Fritsche, aby měl po ruce již v zahradě existující rododendrony, hortenzie a jiřiny a tyto nekupoval.

Během února se jednalo o převezení různých Fritschem vybraných rostlin z Hostivic do Ploskovic a přitom nabízel hostivický zahradník Ritschel též „*250 růží ve 150 družích*“. Fritsch žádal jejich seznam, neboť v Ploskovicích se již pěstovalo 200 jejich druhů.

V březnovém rozpočtu si dvorní zahradník Fritsch nárokuje, jak již v lednu nařídil nejvyšší hofmistr, dva výpomocné pomocníky a jednoho zahradního dělníka, pro truhlíky k rozmnožování rostlin a vytápěný skleník opět jednoho výpomocného pomocníka a jednoho nádeníka. Kromě otopu se opět objevují potřeby k úklidu skleníků, ale také „*schodiště a vchodu zahradního domu*“. Zajímavá je položka za dva kusy houby k čištění listnatých rostlin. Na práce v zahradě se mělo najmout devět mužů. Nově se zde objevuje vyúčtování za dva potahy pro zahradu. Zajišťovaly především již v lednu zmiňované dovážení zeminy z místa poblíž pily na nově zbudovanou zahradní plochu, to se však dalo dělat, pouze když půda byla zmrzlá. Kromě toho se navázelo kamení (bazalt) z „*lomu myštínského sedláka Straha poblíž Myštína*“ (počítalo se s 200 vozy), protože tento lom ležel při cestě a protože dovážení z horní části Liščího vrchu bylo nebezpečné pro pacholky i koně. Kámen se měl použít k založení odvodňovacích štol z nově zakládané zahradní plochy. Oba zahradníkovi výpomocní pomocníci ve sklenících dostali ubytování v „*malém hlídačově domku u zahradní zdi vedle pily*“, a proto jim byl snížen plat (dříve dostávali část jako náhradu za bydlení).

Zahradníkův dubnový rozpočet (18. 3.) je znatelně stručnější. Pro skleníky již počítá jen s jedním výpomocným pomocníkem a jedním zahradním dělníkem, pro truhlíky k rozmnožování a teplý skleník (včetně

Obr. 5. Galerie se zahradním schodištěm. Úklid galerií včetně odklizení sněhu v zimě zajišťovali nádeníci podřízení hlídači pokojů, zatímco dekorování květinami v době císařova pobytu měli na starost zaměstnanci zahrady. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

opatřování pařeniště) s jedním výpomocným pomocníkem, jedním zahradním dělníkem a jedním nádeníkem. Odpadly již náklady na vytápění skleníků. Opět uvádí položky týkající se úklidu a tyček k uzavření trvalek, jirín, čajových růží, stromů apod. a za hlídače. Kvůli nastupujícím jarním pracím si nárokoval 25 dělníků. Nově se objevuje hlídač skladu nářadí, který také nářadí opravoval a který se nazýval „postler“. Najmutím tohoto pracovníka se ušetřily peníze za opravy a setkáváme se s ním v rozpočtech až do prosince. O potazích dvorní zahradník konstatoval, že dovážejí to, co je právě potřeba a co dovolí roční doba, např. hnůj do pařeniště, topné a užitkové dřevo, půdu, písek a kameny ke zřízení odvodňovacích štol. Odvodňovací práce nově založeného „velkého dílu“ byly podle následujících poznámek však ukončeny již v březnu, takže není jasné, jestli se jednalo o nějaká dokončení, nebo o přípravu materiálu na nové odvodňování. Ostatní práce byly zastaveny, ale zbývalo ještě dokončit již 7. listopadu 1852 povolené, ale pro nevhodné počasí a pro převedení potahů na práce pro stavbu nevykonané práce na „horním místě před pavilonem“. Zbývalo tam vysadit několik keřových partií a popískovat „širokou hlavní cestu, která podél dělicí zdi od skleníku až k býčkovické bráně běží“.

Dubnový rozpočet zahrady konečně prošel u nejvyššího hofmistra bez komentáře. V dopise, jímž jej schvaluje, jen oznamuje, že v příloženém balíčku zasílá dýňová semena, která mají být zasazena na císaři lehce přístupné místo a popsána, a pokud by se to nikam nehodilo, zasazena ve „stromové školce“.

V květnovém rozpočtu (20. 4.) je již velmi dobře patrná změna související s novým ročním obdobím. Skleníky se již jen nejnútnejším způsobem udržovaly a práce se přesunuly do horní části zahrady. Dvorní zahradník pro ně žádal jednoho výpomocného pomocníka, tři zahradní dělníky a tři nádeníky, k péči o truhlíky na rozmnožování rostlin, vytápěný skleník a pařeniště pak stejné pracovní síly jako v dubnu. Stejně jako v předchozích měsících se objevuje hlídač.

Třicet nádeníků mělo vykonat především tyto práce: vyklizení rostlin z oranžerie a všech skleníků; čištění, rozvazování a aranžování těchto květin jednak v partiích volných, které vznikly částečně „zkažením“ kvůli stavbě skleníků, jednak v partiích, které bylo potřeba předělat, a to mezi skleníky „až k hornímu rohu u úředního domu“, dekorování „přední strany proti zámku“, vyrovnání stavbou zámku zničených partií za úředním domem, vylepšení „pískových míst poblíž

Obr. 6. Kuželník v zahradě. Stával zde již za císaře Ferdinanda, ale podle stavebně historického průzkumu je tento patrně z konce 19. století. Foto: Martin Aschenbrenner, 2014.

galerií", vylepšení odumřelého křoví na nových plochách, dokončení prací povolených ještě v předešlém roce, o kterých se mluvilo už v dubnovém rozpočtu, zalévání v tomto jaro vysazených křovin kvůli velkému suchu, „vysazení všech křovin pořízených už na podzim z bažantnice (Fasangarten) k založení velké partie... pěstování částečně přezimujících trávníků“, k nimž se dále nárokují peníze na semena anglické trávy. Seznam těchto prací nám tedy ukazuje horní část zahrady mezi zámkem, pavilonem a úředním domem jako ještě zdaleka nedokončenou, stále ještě částečně připomínající staveniště. Náklady na potahy se zde objevují, ale nijak nespecifikují.

Z červnového rozpočtu (2. 6.) je patrné, že se očekával pobyt císaře a císařovny. První část rozpočtu, podobně jako v předešlém měsíci, zahrnuje horní část zahrady a navíc uvádí „výměny rostlinných dekorací na galeriích, v pavilónu a v bytech Jejich Veličenstev“, dále udržování čistoty na pískových cestách a hlavním prostranství, zalévání, vysazování skleníkových rostlin ven apod. a kromě pracovníků, kteří byli vykazováni minulý měsíc, přibyl jeden „pomocník při pobytu“. Nově se objevuje větší množství pracovníků pro dolní část zahrady. Opět nejsou upřesněny výdaje za potahy, chybí hlídač. K práci na nových plochách byli potřební čtyři nádeníci a 20 dalších na tyto práce: zřízení výšiny za domem úředníků na místě zbořeného starého sklepa, srovnání místa za úředním domem, pokračování zřizování pískových cest mimo zahradu proti mlýnu a na břehu rybníka aj. Nejvyšší hofmistr zmocnil dvorního zahradníka, aby po odjezdu dvora do Zákup začal s „regulací zahrady v části proti Býčkovcím“, plán a rozpočet těchto prací má dodat co nejdříve.

V červenci, srpnu a září jsou rozpočty zahrady mnohem stručnější, mluví o obvyklých zahradních pracích a obsahují především položky na mzdy pracovníků a několik běžných předmětů. V červenci mělo pracovat v nově založené části zahrady šedesát nádeníků. V srpnu a září kromě tří výpomocných pomocníků,

z nichž jeden byl však placen méně než ostatní dva, a hlídače náradí počítaly oba rozpočty s dvaceti nádeníky (práce neupřesněny).

V říjnu byli najati ještě tři zahradní dělníci a začalo se topit ve skleníku. Přítomnost císaře, císařovny a dvora se projevila tím, že zahradníci opět pečovali o květinovou výzdobu zámku, je zde položka za malou plechovou konev k zalévání květin na květinových stolech a za 4–5 kusů jemných květinových váz a 30–40 květináčů pro kapli. Dále se již počítá s nákupem květinových cibulí hyacintů a tulipánů na jaro.

Listopadový rozpočet zahrady z roku 1854 se nezačoval. V prosinci (28. 11.) se měli zaměstnat již jen dva výpomocní pomocníci, dva zahradní dělníci, hlídač náradí a osm nádeníků. Zvláště se uvádí dalších šest nádeníků na urovnání rezervní zahrady a „v důsledku stavby nové ohradní zdi za pivovarem ve stromové školce potřebné změny několika cest“, odklizení štěrku apod. Nárokují se také otop, opět rozdělený na skleníky a truhlíky na rozmnožování rostlin a vytápěný skleník. Z drobných nákupů je zajímavá položka na teploměry ke sledování teploty ve sklenících (dva) a venku (jeden).

Rozpočty zahrad za rok 1859 jsou podstatně stručnější než ty z roku 1854. Přinášejí především položky na platy zahradnického personálu, na drobné nákupy předmětů, které jsou v zahradě potřeba, a na otop (do března a od října). Proti roku 1854 byl počet lidí najímaných na práci v zahradě stabilnější. Najímané síly tvořili dva pomocníci zahradníka, každý však placený jinak, jedna nádenice a jeden noční topič, vedený někdy jako hlídač. Měnil se pouze počet nádeníků, ale ani ten ne výrazně: leden a únor po osmi, březen 12, duben a květen po 14, červen–srpen po 12, září 14, říjen 12, prosinec osm. Dále se vykazují v lednu dva tesaři (avšak ne na celý měsíc), v květnu čtyři a v říjnu dva nádeníci, ale jako jiná položka než předešle jmenovaní.

V dubnu se píše mj. o vylepšení růžové zahrady, existovala zde tedy zřejmě část, která byla určena výhradně pro růže. V květnu se objevuje nákup nových jiřin a „silného exempláře Cactus grandiflorus“. Dále tu najdeme položku „k vylepšení zábavní lodí, práci na stavbě lodí včetně materiálu“ (22 zlatých). Jedná se bezpochyby o loďku na jezírko v parku. Předpokládala se také nečekaná přání císaře. Dvorní zahradník zřejmě vzpomněl na dřívější návštěvy císaře a 28. května, ještě před císařovým příjezdem, upozornil ve zvláštním dopise na jeho loňské přání nakoupit nové jiřiny (Georginen), kterým císař říkal dahlie (Dahlien) a také silný exemplář kaktusu grandiflora (již zmíněno v rozpočtu), „který ve zdejší sbírce kaktusů ještě chybí“. Zvláště ale naléhá na schválení položky na nákup jiřin, protože prý císař jako první jde právě k novým „dahlím“. Intendant Franz Geringer, který měl nyní na starosti všechny císařovy majetkové záležitosti, dvornímu zahradníkovi sice povolil 15 zlatých, ale zároveň mu vytknul, že je nepojal do měsíčního rozpočtu a navíc je řeší až nyní, kdy brzy nastane císařův pobyt. V říjnu bylo potřeba opravit kuželník v zahradě. Měly se pořídit dva kusy koulí (Kegelballe)

za ty, které byly častým používáním již opotřebované, a tři kusy koulí nových, houba, křída a zřejmě také nový přístřešek.

Rozpočty zahrad v roce 1854 ukazují ploskovické zahrady jako ještě nedokončené a můžeme sledovat mnoho dokončovacích prací. Tyto údaje spolu s údaji o jednotlivých zahradních stavbách (skleníky, kuželník) mohou posloužit památkové péči při případných rekonstrukčních pracích tím spíše, že o zahradách se ve stavebně historickém průzkumu píše jen velmi okrajově.¹¹ Zmínky o pěstovaných rostlinách lze rovněž využít k současnému, resp. budoucímu provozu zahrad. Seznamujeme se také s konkrétními zájmy císaře Ferdinanda, o němž je známo, že se botanikou rád zabýval. Tento příspěvek je však v těchto směrech pouze upozorněním na příslušné, dosud patrně nevyužité prameny. V případě, že by se objevila snaha je využít, bylo by třeba jejich doplnění dalšími prameny.

RESUMÉ

FUNCTIONING OF THE SUMMER RESIDENCE OF THE EMPEROR FERDINAND V, THE GOOD IN PLOSKOVICE

The castle and its surrounding gardens in Ploskovice served as a summer residence of the Emperor Ferdinand I and V the Good in the third quarter of the 19th century. If we want to inquire about functioning of the castle and its gardens there are available interesting materials that has been preserved till today. These are mainly budgets that were compiled for the castle by the castle guard Franz Ullmann, for the garden it was the gardener Franz Fritsch. On the 20th of every month they sent them to the the Emperor's Court (at first to the highest steward, later to so called intendant) to be approved. For examination we have chosen the budgets from the year 1854, when the Emperor arrived in the summer residence for the first time, and the year 1859 so that the two years can be compared. For these two years both the budget for the castle and the garden budget have been preserved for almost all months.

At the castle was apart from the castle guard only one permanent employee which was a houseman (Hausknecht), who started working there in August or September 1854. In addition there were also hired laborers. In 1854, in all months there were two laborers and a night watchman. In 1854 other laborers were hired after the departure of the Court, that resided here in the spring and autumn (meanwhile it stayed in Zákupy), for a big cleanup. In 1859 the situation was different: for the first three months of the year was hired only one laborer for all common work. Laborers were always given a payrise during the stay of the Court. Regardless of the presence of the Court indoor spaces were completely cleaned twice a week. In winter snow removal around the castle and from the galleries added up to the duties...

Garden budgets for the first months of the year of 1854 were very detailed. The gardener expressed in numbers individual budget items, he also justified some of them and explained various factors of work. For winter months the budget focused on greenhouses (Glashäusern) and boxes for Vermehrungskisten and Warmhaus. For each part of the garden the number of workers was expressed separately and usually their particular jobs during particular months were described. The watchman worked in the gardens – he patrolled it at night, on holidays and outside working hours of garden staff. Two people were in charge of this service and they changed in it. However, the number of workers claimed by the court gardener were considered too high by the highest steward and therefore he did not approve of it. He also did not approve of many court gardener's proposals to expand area of the gardens. The garden should not have been ready during the first stay of the Emperor as the Emperor himself was to decide about some changes such as the use of certain plants and others on the spot. From the spring to autumn, the work moved to the gardens, especially to the upper garden, it means between the castle, the pavilion and the official house. The budgets show this garden as hardly finished, it was seen more like a remainder of a construction site. In the budgets there is information about creepers, rhododendrons, hydrangeas and dahlias. There were also carts available in the gardens for transportation of various material, e.g. soil or manure.

The budgets for the year 1859 were considerably shorter, but we learn from them again a lot of information about gardens. The number of employees was relatively stable. The plants mentioned in the budgets were cacti, of which there was impressive collection in the greenhouse, then dahlias, which the Emperor Ferdinand preferred most and on top of that roses forming a special part of the garden.

¹¹ Viz pozn. 3.